

КИЇВСЬКА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ Проведена 7 липня — 26 вересня 1941 військами Пд.-Зх. фронту (5 заг.-військ. армій) під командуванням генерал-полковника **М. Кирпоноса** за актив. участі кораблів Пінської військ. флотилії (командувач — контр-адмірал Д. Рогачов). Заг. керівництво здійснював головнокомандувач військами Пд.-Зх. напрямку маршал Рад. Союзу **С. Будьонний** (від 13 вересня — маршал Рад. Союзу **С. Тимошенко**). Їм протистояли нім. війська групи армій «Південь» під командуванням генерал-фельдмаршала **Г. фон Рундштедта**, а також 2-а танк. група (командувач — генерал-полковник **Г. Гудеріан**) і 2-а армія (генерал-полковник **М. фон Вейхс**) із групи армій «Центр». Під час боїв на Правобережж. Україні у червні — на поч. липня Червона армія зазнала знач. втрат. Нім. війська прорвали оборону та захопили Новоград-Волинський, Житомир, Бердичів. Продовжуючи наступ, 11 липня вони вийшли на р. Ірпін (15–20 км на Зх. від Києва). Однак швидко захопити місто їм не вдалося — цьому завадила стійка оборона військ Київ. укріпрайону та контрудари 5-ї (командувач — генерал-майор **М. Потапов**) і 6-ї (генерал-лейтенант **І. Музиченко**) армій. Водночас на Пд. 26-а армія генерал-лейтенанта **Ф. Костенка** зупинила просування нім. 1-ї танк. групи (командувач — генерал-полковник **Е. фон Клейст**). Через загрозу обходу лівого флангу Пд.-Зх. фронту із його складу до Пд. фронту передано 6-у і 12-у (командувач — генерал-майор **П. Понедєлін**) армії. Скориставшись цим, нім. війська оточили і розгромили їх поблизу Умані. У полон потрапило понад 100 тис. червоноармійців і командирів, зокрема генерали **І. Музиченко** та **П. Понедєлін** (1950 розстріляний за звинуваченнями у зраді батьківщині та співпраці з ворогом). Відновивши наступ, 1 серпня нім. війська підійшли з Пд. до перед. краю Київ. укріпрайону на рубіж Білогородка–Тарасівка–Віта–Поштова–Лісники, 10 серпня прорвалися до передмість Києва — Совок і Мишоловки, де були зупинені. Рішенням Ставки й командування Пд.-Зх. фронту війська, що обороняли Київ, об'єднано у 37-му армію під командуванням генерал-майора **А. Власова** (нач. Київ. гарнізону). Завдяки введенню у бій 5-ї повітрянодесант. бригади полковника **О. Родимцева** і 2-х новосформов. дивізій до 16 серпня вдалося деблокувати доти Київ. укріпрайону й відкинути нім. війська майже до першої лінії оборони Києва. Регуляр. військам допомагали частини нар. ополчення (бл. 35 тис. осіб) за підтримки 2-х бронепоездів і партизан. загони, сформов. із робітників Донбасу, Харкова, Полтави. А. Гітлер, враховуючи ситуацію, що склалася, вирішив змінити гол. цілі наступу: перекинути частину сил групи армій «Центр» із моск. напрямку на Пд. з

метою разом із групою армій «Південь» оточити й розгромити Пд.-Зх. фронт, до поч. зими захопити Донбас і Крим та заблокувати транспортування нафти з Кавказу. Отже, гол. завданням стало не захоплення Москви, а забезпечення флангів. Багато нім. генералів, зокрема **Г. Гудеріан**, вважали це рішення А. Гітлера помилковим і навіть фатальним для всієї кампанії, оскільки було втрачено час для наступу на Москву в сприятливих умовах. Нім. танк. частини форсували Дніпро й захопили плацдарми на Пн. і Пд. від Києва. Усвідомлюючи небезпеку оточення, командування Пд.-Зх. фронту звернулося до Ставки із проханням дозволити залишити Київ і відійти на рубіж по р. Псел. Однак **І. Сталін**, якого командувачі К. о. о. раніше неодноразово запевняли у можливості утримати Київ, зволікав. Коли ж нарешті дозвіл на відступ було отримано, частини нім. 1-ї і 2-ї танк. армій з'єдналися поблизу м. Лохвиця (Полтав. обл.). У оточенні опинилися 5-а, 37-ма, 26-а й окремі підрозділи 38-ї і 21-ї армій (загалом бл. 660 тис. осіб). У ніч на 19 вересня рад. війська залишили Київ, але організовано відвести їх не вдалося. Розчленовані частини, що залишились без упр., діяли розрізнено і, як правило, невеликими групами. 20–22 вересня у гаю Шумейкове поблизу х. Дрюківщина (нині село Лохвиц. р-ну Полтав. обл.) розгромлено зведену колону штабів Пд.-Зх. фронту та 5-ї армії. Загинули командувач фронтом **М. Кирпонос**, чл. військ. ради **М. Бурмистенко**, начштабу генерал-майор **В. Тупиков**. Командувач 5-ї армії **М. Потапов** важко пораненим потрапив у полон. Враховуючи значну роль, яку відіграла 5-а армія в оборон. боях 1941, зокрема в К. о. о., та відмову співпрацювати з німцями у полоні, після перевірок наприкінці 1945 **М. Потапов** поновлений у генерал. званні й продовжив службу в армії. Розгром Пд.-Зх. фронту відкрив нім. військам шлях у Сх. Україну, Приазов'я та Донбас, однак завдяки К. о. о. вдалося відтягнути 17 ворожих дивізій із моск. стратег. напрямку і виграти час. Заг. втрати військ Пд.-Зх. фронту склали понад 700 тис. осіб (безповоротні — 627,8), з оточення вийшло лише 15 тис.; заг. втрати ворожих військ оцінюють у 128,6 тис. осіб.

Рекомендована література

- Баграмян **И. Х.** Так начиналась война. Москва, 1977;
- Крещанов **А.**, Кузяк **А.**, Осипов **А.**, Продан **О.** 1941. Оборона Киева. Кн. 1. К., 2002;
- Кривошеев **Г. Ф.** и др. Великая Отечественная без грифа секретности. Книга потерь. Москва, 2009.

Р. В. Пилипчук

Бібліографічний опис:

Київська оборонна операція / Р. В. Пилипчук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-11239>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).